

Study of Effective Sociological Factors on the Hooliganistic Behavior of Football Spectators in Iran's Premier League

Hossein Sadrmohammadi, Bahram Ghadimi*, Mehrdad Navabakhsh

Department of Sociology of Sport, Faculty of Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2024/01/06

Accepted: 2024/04/08

Original Research

Abstract

Objective: The present study aims to study the effective sociological factors on the hooliganistic behavior of football spectators in Iran's Premier League. Hooliganism is defined as the abnormal and tense behaviors that occur before, during, and after exciting football matches between spectators and fans and by mobs or rioters (hooligans) in the audience group. In this research, hooliganism has been explained and investigated from different biological, psychological, and sociological dimensions. The current research method is quantitative in terms of application and cross-sectional in terms of time.

Methodology: The sampling method is random, and the research sample size is due to the lack of specific statistics on the number of hooligans and spectators who appear as hooligans at football-related sports gatherings. Three hundred ninety-three questionnaires were collected by random sampling method. SPSS software was used for data analysis.

Findings: A statistical analysis of information was processed using descriptive and inferential statistics (frequency distribution tables, correlation tests, multivariate regression, and path analysis). The findings of the research showed that emotional discharge (0.423), mental illness (0.462), feeling of failure (0.249), feeling of youth and masculinity identity (0.382), sense of social belonging (-0.257), relative deprivation (0.379), adherence to reference groups (-0.289), social isolation (-0.267), adherence to deviant patterns (0.611), media consumption (0.176), social responsibility (269) There is a significant relationship between spectators and hooliganism.

Conclusion: A statistical analysis of the information was processed using descriptive and inferential statistics (frequency distribution tables, correlation tests, multivariate regression, and path analysis). The findings of the research showed that emotional discharge (0.423), mental illness (0.462), feeling of failure (0.249), feeling of youth and masculinity identity (0.382), sense of social belonging (-0.257), relative deprivation (0.379), adherence to reference groups (-0.289), social isolation (-0.267), adherence to deviant patterns (0.611), media consumption (0.176), social responsibility (269) There is a significant relationship between spectators and hooliganism.

Keywords: Hooligan behavior, Hooliganism, Premier League, Soccer fans.

مطالعه عوامل مؤثر جامعه‌شناختی بر رفتارهای هولیگانیستی تماشاگران فوتبال در لیگ برتر ایران

حسین صدرمحمدی، بهرام قدیمی*، مهرداد نوربخش

گروه جامعه‌شناسی ورزش، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۰

چکیده

هدف: هدف از مطالعه حاضر «مطالعه عوامل مؤثر جامعه‌شناختی بر رفتارهای هولیگانیستی تماشاگران فوتبال در لیگ برتر ایران» است. هولیگان‌یسم، رفتارهای نابهنجار تنش‌آفرین است که قبل، حین و پس از مسابقات مهیج فوتبال میان تماشاچیان، هواداران مختلف و توسط اوباش یا آشوبگران (هولیگان‌ها) در گروه تماشاگران رخ می‌دهد. در تحقیق حاضر، هولیگان‌یسم از ابعاد مختلف زیست‌شناختی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی مورد تبیین و بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق حاضر، از نوع کمی، به لحاظ کاربردی و به لحاظ زمانی مقطعی است.

روش‌شناسی: روش نمونه‌گیری از نوع تصادفی بوده و حجم نمونه تحقیق با توجه به نبود آمار مشخص از تعداد هولیگان‌ها و تماشاچیان که در نقش هولیگان در مجامع ورزشی مربوط به فوتبال حضور پیدا می‌کنند، از فرمول کوکران با جمعیت بزرگ استفاده شده است که ۳۸۴ نفر برآورد گردید و ۳۹۳ پرسشنامه از این میان به شیوه نمونه‌گیری تصادفی جمع‌آوری شد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

یافته‌ها: پردازش، تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (جدول‌های توزیع فراوانی، آزمون‌های همبستگی، رگرسیون چند متغیری و تحلیل مسیر) انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان داد بین تخلیه هیجانات (۰/۴۲۳)، بیماری‌های روحی (۰/۴۶۲)، احساس ناکامی (۰/۲۴۹)، احساس جوانی و هویت مردانگی (۰/۳۸۲)، احساس تعلق اجتماعی (۰/۲۵۷-)، محرومیت نسبی (۰/۳۷۹)، تبعیت از گروه‌های مرجع (۰/۲۸۹-)، انزوای اجتماعی (۰/۲۶۷-)، تبعیت از الگوهای انحرافی (۰/۶۱۱)، مصرف رسانه‌ای (۰/۱۷۶)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی (۰/۲۶۹-)، (پایگاه اجتماعی - اقتصادی (۰/۱۹۸-) تماشاگران و هولیگان‌یسم رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه‌گیری: همچنین نتایج تحقیق نشان داد ما با جامعه‌ای روبه‌رویم که بیش از آنکه در حال گذار باشد در حال عبور است و انواع و اقسام فناوری‌ها به درون آن راه یافته است، بدون آنکه فرهنگ، ضمیمه آن باشد. این امر آستن کج‌رفتاری‌هایی همچون وندالیسم و هولیگان‌یسم است. در چنین فضای اجتماعی افراد احساس می‌کنند هنجارهایی برای تنظیم رفتارهایشان وجود ندارد و راه‌های مقبول برای رسیدن به هدف مسدود است؛ در نتیجه آن‌ها مسیرهایی متفاوت و متضاد برای عملکرد، در برابر خود می‌یابند.

واژه‌های کلیدی: هولیگان‌یسم، رفتارهای هولیگانیستی، تماشاگران فوتبال، لیگ برتر.

مقدمه

ورزش فوتبال به‌عنوان یکی از رشته‌های پرطرفدار و جذاب میلیون‌ها طرفدار دارد که آن را بی‌صبرانه دنبال می‌کنند. فوتبال با حرفه‌ای شدن و تخصصی شدن روزافزون خود، با افزایش روزافزون طرفدار و تماشاگر همراه است. طرفدارانی که با احساسات و هیجانات خود بر جذابیت بازی فوتبال می‌افزایند و هر روزه بر تعداد آنان افزوده می‌شود. فوتبال در ایران همچون دیگر جاهای دنیا رشته ورزشی جذاب و مفرحی است که دارای طرفداران خاص بوده، به‌طوری که در برخی از مسابقات فوتبال، جمعیت حاضر در استادیوم به بیش از ۱۰۰ هزار نفر می‌رسد. فوتبال به دلیل جذابیت خاص خود از سایر رشته‌های ورزشی جداست و به همین دلیل پرطرفدار و پرهیجان با گذر زمان تب آن در بین بعضی از تماشاگران، دارای حساسیت‌های کاذبی شده به‌طوری که به بروز برخی از ناپهنجاری‌ها و کج‌رفتاری‌ها در دو گروه ورزشکاران و تماشاگران انجامیده است. این رفتارهای ناپهنجار را می‌توان در اعمالی همچون زورافزایی، شرط‌بندی، تباخی، خشونت که از مهم‌ترین انواع کج‌رفتاری و ناپهنجاری‌هایی است که طی سالیان گذشته در میدان‌های ورزشی رخ داده است. رفتارهای ناپهنجار تنش‌آفرینند که از قبل و حین و پس مسابقات مهیج فوتبال، میان تماشاچیان و هواداران مختلف و توسط اوباش یا آشوبگران (هولیگان‌ها)^۱ رخ می‌دهد و بعضاً موجب بروز حوادث تلخی خواهند شد (Hajibeigi & Masoudi, 1385). هولیگان‌نسیسم (اوباشگری)^۲ به رفتارهای ناپهنجار و تخریبگر هواداران فوتبال مانند درگیری و نزاع خیابانی، وندالیسم و ارباب، آشوبگری^۳، اوباشگری یا هولیگان‌نسیسم فوتبالی^۴ می‌گویند. این رفتار جامعه‌سستیزی^۵ تلقی می‌شود. هولیگان‌ها معمولاً پیش یا پس از بازی با هواداران گروه حریف درگیر می‌شوند. گاهی این خشونت‌ها به حدی جدی است که برای جامعه نیز معضلات حادی به دنبال می‌آورد (Sheikh, 2013). اولین حادثه اوباشگری فوتبال ایران که به اغتشاش اجتماعی انجامید به بازی دو گروه پرسپولیس و پاس مربوط می‌شود که قرار بود در تاریخ ۱۷ مهر ۱۳۶۳ در ورزشگاه شیروودی انجام شود. ازدحام بیش از حد تماشاگران در ورزشگاه شیروودی، موجب شد که مسئولان، بازی را لغو کنند و به تأخیر اندازند. در پی این تصمیم، تماشاگران حاضر در ورزشگاه که تعداد آن‌ها بیش از ۱۴ هزار نفر برآورد می‌شد به زمین هجوم آوردند، تیرک دروازه‌ها را از جا کردند و زمین چمن، تور و تشک‌های پرش ورزشگاه را به آتش کشیدند. در جریان این حادثه ۱۷ نفر مجروح شدند و پس از آن بازی‌های باشگاه‌های شهر تهران، (یکی دیگر از خشونت‌آمیزترین حادثه‌های فوتبال باشگاهی شهر تهران) تعطیل اعلام شد (Sheikh, 2013). در بازی سپاهان و پرسپولیس در لیگ برتر فوتبال ایران (۸۷-۸۶ در اصفهان)، بر اثر پرتاب مواد محترقه، یک سرباز وظیفه نیروی انتظامی به سختی مجروح شد و بینایی خود را از دست داد. شهرآورد تهران که مهم‌ترین بازی باشگاهی فوتبال ایران است، همواره تحت تدابیر امنیتی شدید برگزار می‌شود. در حاشیه بازی استقلال و تراکتور در سال ۱۳۹۸ عده‌ای از هولیگان‌ها، افکار عمومی را متشنج کردند. اگر در دهه‌های گذشته اوباش، جمعی از فوتبال‌دوستان فقیر و از طبقه پایین جامعه بودند و صرفاً به دلیل اعتراض و ابراز وجود شخصی یا گروهی، نظم عمومی و هنجارهای اجتماعی را به چالش می‌کشیدند، امروزه بسیاری از فعالان عرصه اوباشگری از دیگر اقشار جامعه یعنی از طبقات متوسط و حتی مرفهند. هولیگان‌نسیسم را می‌توان پدیده‌ای مستقل نسبت به دیگر اشکال جرم و جنایت دانست که سرنخ اصلی بسیاری از فعالیت‌های اوباشگرانه در اماکن ورزشی و

1. Hooligan

2. Thieves

3. Chaos

4. Football hooliganism

5. Antisocial

حواشی آن در دست گروه‌های جنایتکار سازمان‌یافته بین‌المللی است. این گروه‌ها در زمینه‌های مختلف خلاف و تبه‌کاری همچون قاچاق انواع مواد مخدر، شرط‌بندی و تلاش برای تباری غیرقانونی در رقابت‌های ورزشی به‌خصوص فوتبال، قاچاق انسان، شبکه فحشا و پولشویی دست دارند. هولیگان‌ها یا اوباش‌ها به طبقه یا منطقه خاصی از اجتماع یا شهر تعلق ندارند و تنها در محدوده مشخصی از شهر به خرابکاری نمی‌پردازند و فرد خرابکار برای انجام فعالیت نابهنجار خود، هیچ محدودیت زمانی و مکانی قائل نیست. این پدیده نابهنجار اجتماعی که نوعی هرج و مرج طلبی شهری و ضد رفتارهای شهرنشینی تلقی می‌شود، بیشتر از همه در بین نوجوانان و جوانان دیده می‌شود. افرادی که با سرخوردگی‌ها، شکست‌ها و ناکامی‌های مختلف در زمینه‌های تحصیلی، حرفه‌ای، مالی، خانوادگی و اجتماعی مواجه بوده و دارای شخصیتی پرخاشگر، بی‌ثبات، ضداجتماعی، ناآرام، انتقام‌جو و درعین حال مأیوسند. جامعه‌شناسان غربی، هولیگان‌یسم و وندالیسم را یک بیماری مدرن می‌دانند که به‌عنوان یک «معضل اجتماعی» تا نیم قرن پیش اصلاً مطرح نبوده و وجود نداشته است (Hassani, 1386). هولیگان‌ها در تمام دنیا حضور دارند؛ آن‌ها در مسابقات و بازی‌های فوتبال در غالب تماشاگر در استادیوم‌ها حاضر می‌شوند و مهم‌ترین وظیفه خود را صرفاً تماشا کردن نمی‌دانند بلکه آن‌ها فوتبال را بهانه می‌کنند تا رفتارهای پرخاشگرانه و خشونت‌آمیز از خود نشان دهند. آن‌ها در بازی فوتبال، رفتارهای انحرافی متفاوتی، از فحاشی تماشاگران تا ضرب و جرح و حتی قتل انجام می‌دهند (Farjad, 2012). از نظر پژوهشگران آسیب‌های اجتماعی، شرایط و محیط اجتماعی افراد در شکل‌گیری شخصیت اوباش، نقشی تعیین‌کننده دارد که ریشه‌های آن را در محیط خانواده می‌توان یافت. «هولیگان‌ها معمولاً در خانواده‌هایی غیر منضبط با والدینی سردرگم و مردد و نامطمئن از ارزش‌ها و فلسفه اجتماعی خویش پرورش می‌یابند و غالباً احساس درماندگی و اجحاف خود را به صورت قهرآمیز و پرخاشگرانه در مقابل نسل بزرگ‌تر، صاحبان قدرت و همه نهادها و سازمان‌های تأسیس‌شده در جامعه نشان می‌دهند.» (Huang et al., 2019).

آمارها در ایران نشان می‌دهد که ۶۷ درصد از افراد دستگیرشده در گروه سنی ۱۰ تا ۲۵ سالند که در آن سهم مردان بیش از زنان است؛ به‌طوری‌که ۷۵ درصد را مردان و ۲۵ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. به لحاظ تحصیلی نیز ۳۵/۴ درصد هولیگان‌ها تحصیلات راهنمایی و ۲۲/۹ درصد تحصیلات ابتدایی داشته‌اند. همچنین هولیگان‌ها در مناطق شهری به مراتب بیش از مناطق روستایی‌اند (Hassani, 1386). آمارهای مربوط به اشیای تخریب‌شده در حوزه‌های دیگر، نشان‌دهنده گستره و تنوع آسیب‌هایی است که در حوزه خدمات، محیط زیست، آموزش، بهداشت و تفریحات وجود دارد و هر روزه در جامعه جاری است (Fathi et al., 1391). نیروی انتظامی در سال ۱۳۹۴ آمار و ارقام دستگیرشدگان جرائم مختلف را بین مردان بین گروه ۲۵ تا ۳۴ ساله را بیش از سایر گروه‌ها دانست؛ این آمار بین گروه زنان کمتر و میان زنان ۱۸ تا ۲۴ ساله بیش از سایر گروه‌های سنی است (Police Report, 2018). رفتارهای هولیگان‌یستی دارای طیف بسیار گسترده و دشواری است که ذیل پارادایم‌های مهم جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و زیست‌شناختی قرار می‌گیرد. رفتارهای هولیگان‌ها ناشی از طبیعت زیستی آن‌هاست که به صورت فطری ذاتی به سمت رفتارهای خشونت‌آمیز و مخرب گرایش دارند و در برخی از موارد دست به این رفتار می‌زنند یا ناشی از عدم رشد کامل شخصیت فرد است (Hajibeigi & Masoudi, 1385). در پارادایم جامعه‌شناختی با اولویت دادن به مسائل بیرون از فرد، ساختارهای اجتماعی و پیچیده اجتماعی مهم جلوه داده می‌شود (Ghasemi, 2009). مطالعه و بررسی این مسأله اجتماعی در فوتبال ایران از این حیث اهمیت و ضرورت دارد که هولیگان‌ها نتایج مخربی را به جا می‌گذارند: الف- در تخریب‌هایی که صورت می‌گیرد، بیشتر، هدف اموال عمومی است؛ ب- برخی ویژگی‌های فیزیکی،

عامل ترغیب تخریب است مانند ساختمان‌های نیمه‌کاره؛ ج- ویژگی‌های اجتماعی برخی مکان‌ها و مناطق (Naqdi, 1386). د- لطمات جسمی و فیزیکی به افراد، ح- لطمات روحی - روانی جبران‌ناپذیر، ط- آسیب به محیط زیست. وجود مسائل اجتماعی در جوامع در حال گذار از جمله ایران را می‌توان متأثر از فرایندهایی چون تأخر فرهنگی، بی‌هنجاری، تضاد اجتماعی، ازخودبیگانگی دانست که بروز پیامدها و آسیب‌های اجتماعی متعددی را منجر شده است. این بی‌نظمی‌ها به عدم تعادل اجتماعی، افزایش آسیب‌ها و بحران‌های اجتماعی منجر می‌گردد. هولیگان‌سیسم عارضه‌ای جبران‌ناپذیر است و هولیگان‌ها معضل یا مسأله‌ای اجتماعی در بسیاری از شهرها در زمان مسابقات فوتبالند. بنا بر آنچه گفته شد، مهم‌ترین دغدغه پژوهشی، طرح این پرسش است که مهم‌ترین عوامل اثرگذار جامعه‌شناختی بر رفتارهای هولیگان‌ستی تماشاگران فوتبال در لیگ برتر ایران کدامند؟

مبانی و چارچوب نظری

با توجه به تجربه‌های کاربردی برخی از نظریه‌های مرتبط با موضوع در ذیل سه پارادایم زیست‌شناختی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی و جلوگیری از اغتشاش در مطالعه در سطح کلان، موضوع هولیگان‌سیسم را با پشتوانه نظری دو پارادایم زیست‌شناختی و روان‌شناسی دنبال و محوریت بحث را با اتکا به نظریه‌ها در پارادایم جامعه‌شناختی دنبال خواهیم نمود. میلیون‌ها طرفدار و هوادار فوتبال را به‌عنوان رشته‌ای پرطرفدار و جذاب مشتاقانه دنبال می‌کنند، این ورزش هر روزه به سمت حرفه‌ای شدن و تخصصی شدن پیش می‌رود؛ به همین دلیل، فوتبال همواره با رشد روزافزون طرفدار و تماشاگر همراه است. بسیاری از طرفداران با احساسات و هیجانات زیاد خویش بر جذابیت بازی فوتبال اضافه کرده‌اند. گاه بین برخی از طرفداران نابهنجاری‌ها و کج‌رفتاری‌هایی رخ می‌دهد که از میان همه آن‌ها خشونت و اوباش‌گری مهم‌ترین آنها محسوب می‌شود. طی سالیان گذشته در میدان‌های ورزشی این رفتارهای نابهنجار از سوی افراد، قبل، حین و پس از مسابقات فوتبال، میان تماشاچیان و هواداران مختلف و توسط اوباش یا آشوبگران (هولیگان‌ها)^۱ چنان تنش آفرین شده که بعضاً موجب بروز حوادث تلخی شده است. هولیگان‌ها با رفتارهای ناهنجار و تخریبگر خود، موجب درگیری، نزاع‌های خیابانی و آشوبگری^۲ می‌شوند. این اوباش‌گری یا هولیگان‌سیسم فوتبالی^۳ نوعی جامعه‌ستیزی^۴ است. خشونت هولیگان‌ها ممکن است تحت تأثیر عواملی چون قومیت‌گرایی یا تضاد فرهنگی قرار گیرد و به‌صورت گروهی و دسته‌جمعی رخ دهد. گاهی این خشونت‌ها از سوی هولیگان‌ها به حدی جدی و رایج است که برای جامعه معضلات حادی به دنبال می‌آورد. هولیگان‌سیسم را می‌توان در زمره کج‌روی‌ها و آسیب‌های دوره جدید دانست؛ رفتارهایی که ناشی از تغییرات سریع اجتماعی، رشد آنومی و تمایلات روزافزون انسان و ناکامی وی در رسیدن به این تمایلات است. رفتار هولیگان‌ها از احساس ازخودبیگانگی، اجحاف، خشم و تنفیری که نسبت به اجتماع و محیط اطرافشان دارند، بیان‌کننده ضعف و اختلال هنجاری در ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه است. رفتارهای هولیگان‌ستی دارای طیف گسترده و دشواری است که می‌توان از پارادایم زیست‌شناختی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی برای بررسی آن کمک گرفت. اندیشمندان اجتماعی در ذیل پارادایم زیست‌شناختی، رفتارهای هولیگان‌ها را ناشی از طبیعت زیستی آن‌ها می‌دانند که آن‌ها به صورت فطری- ذاتی به سمت رفتارهای خشونت‌آمیز و مخرب گرایش دارند و در برخی از موارد دست به این رفتارها می‌زنند (Hajibeigi & Masoudi, 1385). آن‌ها می‌گویند این رفتارها می‌تواند ناشی از

1. Hooligan

2. Chaos

3. Football hooliganism

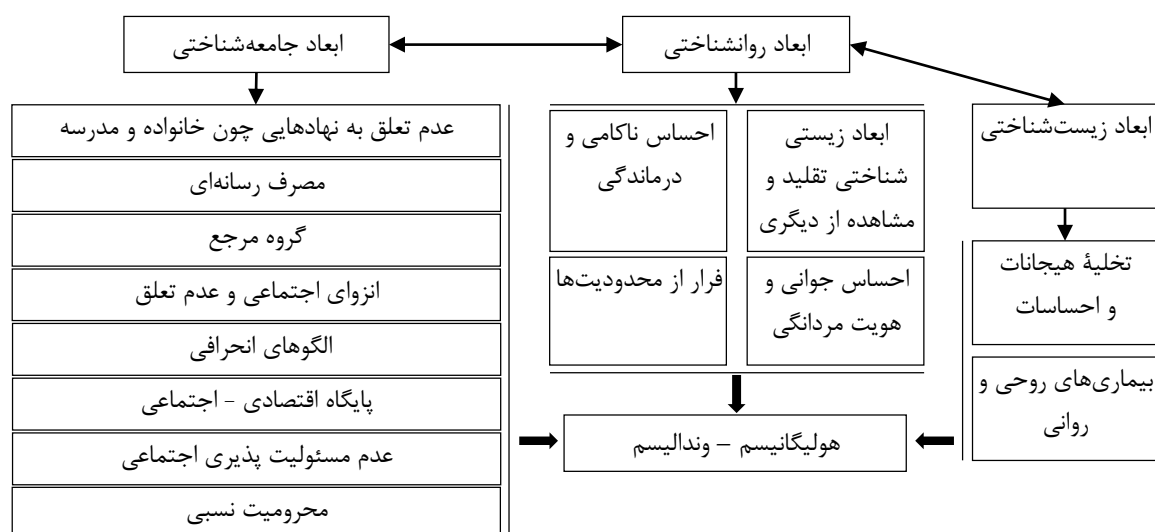
4. Antisocial

عدم رشد کامل شخصیت فرد باشد. وندالیسم و اوباشگری ناشی از اختلالی رفتاری در هولیگان ناشی از خصوصیت و ویژگی‌های فردی او محسوب می‌شود. بسیاری از نظریه‌های ذیل این پارادایم، پیامدهای رفتاری هولیگان‌ها را دارای نتایج مخربی می‌دانند. تخریب اموال عمومی؛ ویژگی‌های فیزیکی مانند تخریب ساختمان‌های نیمه‌کاره؛ ویژگی‌های اجتماعی با آسیب زدن به برخی مکان‌ها و مناطق؛ لطمات جسمی و فیزیکی به افراد؛ لطمات روحی - روانی جبران‌ناپذیر و در آخر آسیب زدن به محیط زیست از این دستند.

خشونت بر اساس شدت آسیب از پرخاشگری متمایز می‌شود. خشونت کنشی است که عامل آن به عمد برای آسیب‌رسانی فیزیکی به دیگری تلاش می‌نماید. هولیگان‌یسم (اوباشگری) و وندالیسم (خرابکاری) آسیب رساندن و تخریب اموال متعلق به دیگران است؛ خرابکاری‌هایی که مخرب و پرهزینه است. در تعاریف یادشده، پرخاشگری به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم نمود داده می‌شود و عوامل مختلفی از جمله خانواده، محیط (اجتماعی و فرهنگی) و تقلید در آن نقش دارند؛ اما در پارادایم روان‌شناختی، نظریه‌پردازان به ناکامی - پرخاشگری، یادگیری اجتماعی، بازگشتی و دیدگاه‌های جنسیتی با تأکید بر جریانی که در آن افراد از دستیابی به هدف یا اهداف خویش بازمی‌مانند اشاره می‌کنند. آن‌ها معتقدند با بروز احساس ناکامی، رفتار پرخاشجویانه بین افراد بروز پیدا می‌کند. مهم‌ترین هدفی که به عنوان محور آسیب مورد توجه قرار می‌گیرد، منبع یا منابع ناکامی است. ناکامی، احساسی است که در نتیجه ایجاد مانع بر سر راه رسیدن به هدفی که فرد آن را مطلوب می‌شمارد، پدید می‌آید؛ این هدف می‌تواند ذهنی باشد؛ یعنی اینکه فرد گمان کند که در حال رسیدن به هدف دلخواهش است و لذت‌های آن را پیش‌بینی کند و یا ممکن است در رفتار ظاهری تجلی یابد. در هر حال، چنانچه اتفاقاً مانعی سد راه تحقق اهدافی شود که فرد انتظار دستیابی به آن را دارد، می‌توان گفت وی ناکام شده است. در نظریه «یادگیری اجتماعی» چگونگی تأثیرگذاری وضعیت اجتماعی و محیطی روی خشونت افراد مورد تأکید است. «بندورا»، «بارون» و «ریچاردسون»^۱ معتقدند انسان ذاتاً پرخاشگر نیست بلکه پرخاشگری، نوعی رفتار اجتماعی است که از طریق تجربه مستقیم یا مشاهده رفتار دیگران (در قالب الگوهای اجتماعی) آموخته می‌شود. نظریه یادگیری مؤید این فکر است که خشونت، خشونت به بار می‌آورد. کودکی که الگوهای رفتاری پرخاشگری را مقابل خود دارد یاد می‌گیرد که بعدها رفتارهای مشابهی را نشان دهد. خانواده و فرهنگ و خرده‌فرهنگ‌ها از مهم‌ترین علل و زمینه‌های اصلی بروز این رفتارهای خشونت‌آمیز به حساب می‌آیند. هولیگان‌یسم در پارادایم جامعه‌شناختی، متأثر از فرایندهایی چون تأخر فرهنگی، بی‌هنجاری، تضاد اجتماعی، از خودبیگانگی است که بروز پیامدها و آسیب‌های اجتماعی متعددی را منجر شده و در سطحی وسیع‌تر، نشان‌دهنده جوامعی است که دچار بی‌سازمانی و از هم‌گسیختگی اجتماعی شده‌اند؛ این بی‌نظمی‌ها به عدم تعادل اجتماعی، افزایش آسیب‌ها و بحران‌های اجتماعی منجر خواهد شد. پیرو نظریه‌هایی که در ذیل پارادایم جامعه‌شناختی شناخته می‌شوند و با وجود دو پارادایم قبلی یعنی زیست‌شناختی و روان‌شناختی که بیشترین تمرکز آن بر فردمحوری بود، در این پارادایم، بیشترین تمرکز بر نقش محیط و جامعه است. دو پارادایم قبلی به عوامل بیرونی در بروز رفتارهای بیرونی اشاره نداشتند اما در این پارادایم به طور عمده، مسائل بیرونی و ساختارهای اجتماعی از اولویت بیشتری برخوردارند. نظریه‌هایی چون کارکردگرایی، برچسب‌زنی، تضاد، رفتارگرایی، انسان‌شناختی، فیگوراتیو، رفتار جمعی و پست‌مدرن در ذیل این پارادایم به سهم خویش توجیه‌کننده خشونت رفتار خشن هولیگان‌هايند. با توجه به زمینه‌ها و مبانی نظری وندالیسم به‌ویژه سبب‌شناسی آن ملاحظه شد که اکثر صاحب‌نظران در سه حوزه زیست‌شناختی،

^۱. Baron and Richardson

روان‌شناختی و جامعه‌شناختی بر این عقیده‌اند که کج‌رفتاری‌ها و اوباش‌گری چون بسیاری از رفتارهای بزهکارانه، معلول علت واحدی نیست. از طرفی دیدگاه‌های غالب، اکنون بر این اصل اصرار دارند که نظریه‌های جامعه‌شناسی و روانشناسی کج‌رفتاری، هیچ‌یک به تنهایی کفایت لازم را در تبیین علل رفتار آدمی نداشته و غالباً اسیر تنگ‌نظری‌ها، ترک سبب‌بینی‌ها و مقیدات و تعصبات حوزه‌های نظری خویشند. در مکاتب جامعه‌شناسی، سازمان‌ها، ساختارها و نهادهای اجتماعی و فرهنگی به مثابه واقعیت‌های اجتماعی، علت رفتار آدمی به حساب آمده و رفتارهای بزهکارانه را معلول ساختارهای اجتماعی و فرهنگی دانسته‌اند. در مقابل روان‌شناسان به‌ویژه روانکاوان آن را معلول کارکرد نیروهای سرکش درونی می‌پندارند. گروهی از صاحب‌نظران نیز در مقابل، به تعامل میان فرد و جامعه در فراگرد رفتار اشاره کرده‌اند؛ رویکرد آنان که بیشتر به روانشناسی اجتماعی نزدیک است و فرد و جامعه را توأماً و در کنش‌های متقابل در جریانات رفتار فردی دخیل می‌دانند. این رویکرد که در مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو شکل گرفته است به فراگرد متقابل و تعامل میان کنشگران و محیط در مسیر عمل آدمی، معتقد است و بر این اصل اصرار می‌ورزد که انسان در عین حال که سازنده جامعه و واقعیات اجتماعی است زیر نفوذ تولیدات خود نیز قرار دارد. به نظر تیلمور رابطه‌ای که میان انسان و جامعه وجود دارد، رابطه‌ای دیالکتیک است و باید این فرایند را در تمام مراحل کج‌رفتاری در نظر آورد. اریک فروم (Fromm, 2018) به عنوان یکی از روانشناسان اجتماعی، با در نظر گرفتن تأثیر فرد و محیط، منشأ کج‌رفتاری را در ناهمسازی انسان و نیازهایش با ساختارها و نهادهای مسلط در جامعه سرمایه‌داری می‌داند. از نظر وی این ناهمسازی‌ها به عللی مربوط است؛ نخست: نظام اجتماعی با ارزش‌های فرهنگی و قواعد رفتار هنجاری‌های پذیرفته‌شده پایه و مایه انحرافات و مسائل اجتماعی‌اند؛ از این‌رو مسأله اساسی در نظامات طبقاتی و سرمایه‌داری در سلطه، هنجارهایی است که با نیازهای آدمی در ستیزند؛ هنجارهایی که از فرهنگ طبقه توانمند و زورآور سرچشمه می‌گیرد و هرگونه انحرافی از آن‌ها را به شدت مجازات می‌کند؛ دوم: از خودبیگانگی انسان که محصول ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نظام سرمایه‌داری و صنعتی است و مانع تحقق هدف‌های فردی و گروهی می‌گردد؛ زیرا نظام اجتماعی همراه با ارزش‌های فرهنگی و قواعد رفتار و هنجارهای پذیرفته‌شده، آن اموری‌اند که از وجود انسان سرچشمه گرفته‌اند، از آن بیگانه شده‌اند و در برابر وی قرار گرفته‌اند و وجود خویش را بر آدمی تحمیل کرده‌اند.

شکل ۱. مدل نظری - مفهومی

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ مبانی فلسفی پژوهش، جزء پارادایم‌های پژوهشی از نوع کمی است. جهت‌گیری این تحقیق، کاربردی و از نوع تحقیقات توسعه‌ای است. استراتژی تحقیق پیمایش به عنوان یک روش کمی است. در پژوهش‌های کمی، استراتژی پیمایش و استراتژی آزمایش است (Danaei Fard & Mozafari, 2007). تحقیق حاضر از نظر قلمرو موضوعی، بین‌رشته‌ای بوده و در حوزه علوم جامعه‌شناسی و ورزش قرار دارد. قلمرو مکانی پژوهش در جامعه ایران و در شهر تهران و از نظر قلمرو زمانی نیز اطلاعات در فاصله بین نیمه دوم سال ۱۴۰۱ تا انتهای نیمه اول سال ۱۴۰۲ جمع‌آوری شده است.

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری پژوهش، تماشاچیان بوده‌اند که به شکل مستقیم و از نزدیک بازی‌های لیگ برتر فوتبال ایران را در فاصله بین مدت‌زمان ذکرشده دنبال کرده‌اند. روش نمونه‌گیری از نوع تصادفی بوده و برای حجم نمونه تحقیق (با توجه به نبود آمار مشخص از تعداد هولیگان‌ها و تماشاچیان که در نقش هولیگان در مجامع ورزشی مربوط به فوتبال حضور پیدا می‌کنند) از فرمول کوکران با جمعیت بزرگ استفاده شده است که ۳۸۴ نفر برآورد گردید و در نهایت ۳۹۳ نفر پرسشنامه‌های تحقیق را تکمیل کردند. توزیع حدود ۴۰۰ پرسشنامه در میان مراجع به ورزشگاه‌ها و استادیوم‌های فوتبال بر اساس ملاک تمایل به همکاری انجام شد و ۳۹۳ پرسشنامه از این میان به شیوه نمونه‌گیری تصادفی جمع‌آوری شد. ابزار گردآوری داده‌ها در قالب پرسشنامه در اختیار تماشاگران حاضر در استادیوم‌های ورزشی منتخب قرار داده شد. پرسشنامه مورد استفاده این پژوهش از سه بخش، نامه همراه، سؤالات عمومی و سؤالات تخصصی تشکیل شده بود.

اعتبار و روایی

منظور از روایی در بخش کمی این است که ابزار اندازه‌گیری تا چه اندازه می‌تواند ویژگی مورد نظر را اندازه بگیرد (Khaki, 1390)؛ بدین ترتیب برای سنجش روایی پرسشنامه، علاوه بر روایی ظاهری و محتوایی، از تحلیل عاملی تأییدی نیز استفاده و از ضریب آلفای کرونباخ نیز برای سنجش پایایی پرسشنامه بهره گرفته شد. ضریب آلفای کرونباخ به کمک واریانس آزمون با نرم‌افزار SPSS محاسبه شد. طبق گفته مومنی (Momeni, 2007) برای پژوهش‌های علوم انسانی، ضریب آلفای بیش از ۰/۷ قابل قبول است؛ بدین منظور در این مرحله، پرسشنامه بین ۳۰ نفر از جامعه هدف توزیع و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و پس از اطمینان یافتن از پایایی مناسب پرسشنامه و اعمال اصلاحاتی روی آن، پرسشنامه نهایی شده، میان جامعه هدف توزیع شد. با توجه به معیار فورنل و لاکر (Fornell & Larcker, 1981) بارهای عاملی گویه‌ها باید بزرگ‌تر از ۰/۵ و معنادار باشد؛ اما قبل از انجام تحلیل عاملی تأییدی ضرورت دارد با استفاده از آزمون kmo و بارملت توانایی ارزیابی تحلیل عاملی برای سنجش اعتبار متغیر برای اندازه‌گیری متغیر مورد نظر مورد ارزیابی قرار گیرد؛ بنابراین با توجه به اینکه معیار kmo برای متغیرهای مورد مطالعه بیش از ۰/۶ بود، جواز استفاده از تحلیل عاملی تأییدی کسب شد. سپس بار عاملی گویه‌ها محاسبه شد و هریک از گویه‌هایی که بار عاملی کمتر از ۰/۵ داشتند از پرسشنامه حذف شدند و بدین ترتیب پرسشنامه نهایی و اعتبارسنجی شده‌ای حاصل گردید.

جدول ۱. ضرایب همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق

معناداری	ضریب همبستگی	تعداد	متغیر وابسته	متغیرهای مستقل
۰/۰۳۵	۰/۴۲۳*	۳۹۳	هولیگانسیم	تخلیه هیجانی
۰/۰۳۲	۰/۴۶۲*	۳۹۳		بیماری‌های روحی
۰/۰۰۰	۰/۲۴۹**	۳۹۳		احساس ناکامی
۰/۰۰۰	۰/۳۸۲**	۳۹۳		احساس جوانی
۰/۰۳۵	-۰/۲۵۷*	۳۹۳		احساس تعلق
۰/۰۱۲	۰/۳۷۹*	۳۹۳		محرومیت نسبی
۰/۰۰۰	-۰/۲۸۹**	۳۹۳		گروه‌های مرجع
۰/۰۲۸	-۰/۲۶۷*	۳۹۳		انزای اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۶۱۱**	۳۹۳		الگوهای انحرافی
۰/۰۰۱	۰/۱۷۶**	۳۹۳		مصرف رسانه‌ای
۰/۰۴۵	-۰/۲۶۹*	۳۹۳		مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۰/۰۴۲	-۰/۱۹۸**	۳۹۳		پایگاه اقتصادی-اجتماعی

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). **

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در بخش روش کمی؛ با هدف دست یافتن به علل رفتار هولیگانیستی توسط تماشاچی‌های فوتبال در نظر گرفته شد؛ بدین منظور، جامعه آماری تحقیق، بر اساس نمونه‌گیری ۳۹۳ نفر تماشاگر فوتبال تعیین شدند که مشخصات جمعیتی آن‌ها به ترتیب «سن» با میانگین و انحراف معیار بین ۳۲±۱۲/۴۵ سال بود که بیشترین تعداد تماشاچی (۲۹/۵) درصد (۱۱۶ نفر) در دامنه سنی ۳۰ تا ۳۹ سال قرار داشتند. «جنسیت»، ۸۵/۲ درصد (۳۳۵ نفر) مرد و ۱۴/۸ درصد (۵۸ نفر) زن بوده است. «محل تولد»، ۵۶/۲ درصد (۲۲۱ نفر) تماشاگران در شهر بوده است. «وضعیت تأهل» تماشاچیان، ۴۷/۶ درصد (۱۸۷ نفر) مجرد، ۴۸/۶ درصد (۱۹۱ نفر) متأهل بوده‌اند. «وضعیت شغلی» تماشاگران، بیشترین درصد ۳۹/۴ درصد (۱۵۵ نفر) شغل آزاد اعلام کردند که ۷۸/۱ درصد (۳۰۷ نفر) آن‌ها دارای همسر بدون شغل یا بیکارند. «وضعیت شغلی پدر»، ۲۹ درصد (۱۱۴ نفر) از تماشاگران شغل آزاد و ۸۴/۷ درصد (۳۳۳ نفر) مادر بیکار بوده‌اند. در مورد «تحصیلات تماشاگران»، ۳۶/۹ درصد (۱۴۵ نفر) در سطح لیسانس و ۵۰/۴ درصد (۱۹۸ نفر) تماشاگران فوتبال دارای همسر با مدرک زیر دیپلم یا فاقد همسر بودند. «تحصیلات پدر» ۳۰ درصد (۱۱۸ نفر) تماشاگران دیپلم و «تحصیلات مادر»، ۳۳/۳ درصد (۱۳۱ نفر) زیر دیپلم بود. در مورد «میزان درآمد فرد»، ۳۵/۹ درصد (۱۴۱ نفر) بیش از ۹ میلیون تومان و ۷۳/۸ درصد (۲۹۰ نفر) دارای همسر بدون درآمد بودند. در ارتباط با میزان «درآمد پدر»، ۲۸/۵ درصد (۱۱۲ نفر) پاسخگویان درآمد خود را بین ۶ تا ۹ میلیون تومان و میزان درآمد مادر، ۷۳/۳ درصد (۲۸۸ نفر) بدون درآمد خواندند. همچنین «نوع مسکن» تماشاچیان، ۶۱/۸ درصد (۲۴۳ نفر) دارای مسکن شخصی و ۴۰/۷ درصد (۱۶۰ نفر) با «متراژ» بین ۷۰ تا ۱۰۰ متری گزارش دادند. ۳۶/۶ درصد (۱۴۴ نفر) از تماشاچیان، قومیت خود را آذری (ترک) گزارش دادند.

نتایج حاکی از آن است که هر سازه در مدل تحقیق، نسبت به سازه‌های دیگر با شاخص‌های خود تعامل بیشتری دارد.

جدول ۲. نتایج معیار ضریب تعیین برای متغیر درون‌زا

نتیجه	ضریب تعیین شده	ضریب تعیین	متغیر درون‌زا
تأیید	۰/۴۴۴	۰/۴۶۴	هولیگانسیم

برای بررسی برازش مدل ساختاری در پژوهش، از ضریب تعیین مربوط به متغیرهای پنهان درون‌زای مدل استفاده می‌شود؛ هرچه مقدار ضریب تعیین مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی ضریب تعیین معرفی شده‌اند. براساس نتایج جدول بالا، میزان ضریب تعیین برای سازه درون‌زا در حد متوسط است. با توجه به نتایج تحقیق مناسب بودن برازش مدل ساختاری تحقیق تأیید می‌شود.

جدول ۳. نتایج معیار استون-گیسر

متغیر درون‌زا	مقدار q2	قدرت پیش‌بینی
هولیکانیسم	۰/۴۴۷	قوی

این معیار، قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌کند. هر یک از سه مقدار ۰/۲۰، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ برای q^2 به ترتیب بیانگر قدرت پیش‌بینی ضعیف و متوسط و قوی در مورد سازه مربوط معرفی شده است. با توجه به اینکه این مقدار برای متغیر درون‌زای مدل از ۰/۳۵ بیشتر شده است، حاکی از آن است که قدرت پیش‌بینی مدل در حد قوی است و برازش مناسب مدل ساختاری تحقیق را تأیید می‌نماید.

مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری می‌شود و با تأیید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل کامل می‌شود. معیار نیکویی برازش، مربوط به بخش کلی مدل‌های معادلات ساختاری است؛ بدین معنا که محقق با این معیار می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود، برازش بخش کلی را نیز کنترل نماید. مقدار GOF به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$GOF = \sqrt{R^2 \times Communality} \quad (1)$$

در این فرمول Communality بیانگر مقادیر اشتراکی از میانگین مجذور بارهای عاملی هر متغیر به دست می‌آید. GOF با محاسبه میانگین هندسی، میانگین اشتراک و میانگین ضریب تعیین تعدیلی R^2 به دست می‌آید و مقداری بین صفر و یک دارد؛ هرچه به یک نزدیک‌تر باشد، برازش مدل مناسب‌تر دارد. همچنین برخی از محققان بیان کرده‌اند که مدل با برازش خوب مقداری بیش از ۰/۳۶ و مدل با برازش متوسط، مقداری بین ۰/۱۹ تا ۰/۳۶ دارد.

جدول ۴. مقادیر اشتراکی و ضریب تعیین

شاخص	ضریب تعیین	مقادیر اشتراکی
هولیکانیسم	۰/۴۴۴	۰/۶۹۳
تخلیه هیجانی	-	۰/۵۵۵
بیماری‌های روحی	-	۰/۶۹۶
احساس ناکامی	-	۰/۵۸۲
احساس جوانی	-	۰/۶۵۹
احساس تعلق	-	۰/۶۰۸
محرومیت نسبی	-	۰/۸۷۲
گروه‌های مرجع	-	۰/۶۱۴
انزوای اجتماعی	-	۰/۶۳۶
الگوهای انحرافی	-	۰/۵۹۰

جدول ۴. مقادیر اشتراکی و ضریب تعیین

مقادیر اشتراکی	ضریب تعیین	شاخص
۰/۶۱۵	-	مصرف رسانه‌ای
۰/۶۹۵	-	مسئولیت‌پذیری اجتماعی

با استفاده از فرمول و مقادیر جدول، مقدار نیکویی برازش ۰/۵۶۴ به دست آمد. با توجه به این مقدار، برازش مناسب مدل تحقیق تأیید شد.

بحث و نتیجه‌گیری

به طور جد باید هولیگان‌یسم را در زمره کجروی‌ها و آسیب‌های دوره جدید دانست. دوره‌ای که خود ناشی از تغییرات سریع اجتماعی از یکسو و تمایلات روزافزون انسان و ناکامی در رسیدن به این تمایلات از سوی دیگر آن‌ها را خشمگین ساخته است. احساس خشم و تنفر، میل به خرابکاری، دعوا و خشونت با دیگران، احساس اجحاف حق و... نسبت به دیگری و محیط و اجتماع، همگی از جمله مواردی‌اند که بیان‌کننده ضعف و اختلال هنجاری در ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه است و علل و عوامل اجتماعی آن را باید در بستر اجتماعی جستجو نمود. همان‌طور که ملاحظه شد، رفتارهای هولیگان‌یسم تنها از یک بعد مطرح نیستند بلکه دارای ابعاد و اشکال متفاوتی است. در حال حاضر، هولیگان‌ها از اقسام مختلف جامعه‌اند و سرخ اصلی بسیاری از فعالیت‌های اوباشگرانه در اماکن ورزشی و حواشی آن در دست گروه‌های جنایتکار سازمان‌یافته بین‌المللی است که در زمینه‌های مختلف خلاف و تبهکاری همچون قاچاق انواع مواد مخدر، شرط‌بندی و تلاش برای تبانی غیرقانونی در رقابت‌های ورزشی به‌خصوص فوتبال، قاچاق انسان، شبکه فحشا و پولشویی دست دارند. مهم‌ترین یافته‌های به‌دست‌آمده تحقیق حاضر چنینند:

* فوتبال از مهم‌ترین پدیده‌های ورزشی و اجتماعی و همچون اقتصاد و سیاست آیینۀ تمام‌نمای جامعه است. فوتبال هرآنچه را در جامعه جریان دارد به تصویر می‌کشد. فوتبال از دریچۀ نگاه تئوری‌ها و نظریه‌ها دارای تحلیل‌های متفاوتی است. از بین رهیافت‌های حقوقی و کیفری، کارکردی - ساختاری، زیست‌شناختی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی، نظریه‌های جامعه‌شناختی بر دیگر نظرات غلبه دارد. در این نگاه، وندالیسم و رفتارهای هولیگان‌یستی، مسأله‌ای اجتماعی و جهانی است که در تمام کشورهای دنیا دیده می‌شود. این مسأله با توجه به وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه‌ای بروز پیدا می‌کند و به‌سادگی نمی‌توان در مورد آن داور و قضاوت کرد. این موضوع مهم را می‌توان از منظر سیاست‌گذاری مبتنی بر پژوهش‌های علمی و کاربردی و روزآمد پیگیری نمود.

* خشونت، رفتارهای نابهنجار و هولیگان‌یستی در بین تماشاگران فوتبال، مفهومی جدا از تعاریف ادبی آن ندارد و دارای ویژگی‌های منحصر به فردی نظیر خودجوش بودن و عدم توجه نسبت به نتایج آسیب به خود و دیگران است؛ نوع خاصی از خشونت در بین تماشاگران فوتبال که بیشتر در بعد خشونت علیه اموال و خشونت‌های کلامی دیده می‌شود. بدون شک وندالیسم و رفتارهای هولیگان‌یستی از نابهنجاری‌هایی است که معلول رابطه فرد و جامعه است. وندالیسم را تخریب اموال عمومی دانسته‌اند که هر ساله خسارات فراوانی به سرمایه‌های ملی و عمومی وارد می‌کند. با توجه به این خسارات و هزینه‌هایی که هر ساله کشورها بابت تخریب اموال عمومی متحمل می‌شوند، وندالیسم دیگر تنها رفتاری بزهکارانه به شمار نمی‌آید، بلکه معضل یا مسأله‌ای اجتماعی در بسیاری از شهرهای ایران است که علل متعدد آن را می‌توان در انزوای اجتماعی و بروز رفتارهای انحرافی، محصول نارضایتی و سرکوب شدن فردیت و هتک شخصیت فردی جستجو کرد. در واقع، وقتی فرد دچار انزوا که یکی از ابعاد بیگانگی اجتماعی است، می‌شود سعی

می‌کند این احساس را از خود دور کند؛ بنابراین به رفتار انحرافی برای کسب لذت و شادی رو می‌آورد.

* تخلیه هیجانات، بیماری‌های روحی، احساس ناکامی، احساس مردانگی و هویت فرهنگی، احساس تعلق اجتماعی تماشاگران، محرومیت نسبی، تبعیت تماشاگران از گروه‌های مرجع، تبعیت از الگوهای انحرافی، مصرف رسانه‌ای و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و پایگاه اجتماعی و اقتصادی نیز از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر رفتارهای هولیگانیستی شناخته شدند. رفتارهای هولیگانیستی پیامد خلأ یا ناکارآمدی‌های گسترده در جامعه‌اند.

* در ایران، اکثر وقایع در ورزشگاه‌های آزادی تهران، یادگار امام تبریز، الغدیر اهواز و فولادشهر اصفهان بوده و غالب حوادث در پی دیدارهای شهرآورد یا مسابقات حساس بین گروه‌های رقیب در سراسر کشور رخ داده است. بررسی اجمالی این وقایع در این تحقیق نشان داد اگرچه غالب درگیری‌ها و خشونت‌ها در شهرآورد تهران اتفاق می‌افتاد این یعنی اینکه حساسیت‌ها و دوقطبی‌ها، اصطلاحاً رنگی (قرمز - آبی) بوده است؛ طی سالیان اخیر آنچه مشاهده می‌شود، درگیری‌ها و بروز رفتارهای خشونت‌آمیز در مسابقات گروه‌های تهرانی و شهرستانی یا شهرآوردی‌های شهرستانی بوده است (که ممکن است این فرضیه را تقویت کند که حساسیت‌های رنگی کم‌رنگ نشده است، بلکه تنوع رنگی بیشتر شده و تعصبات قومی، منطقه‌ای و شهرستانی شدت گرفته است)؛ موضوعی که به شرایط فرهنگی جامعه امروز ایران بستگی دارد یعنی ما با جامعه‌ای روبه‌رویم که بیش از آنکه در حال گذار باشد در حال عبور است و انواع و اقسام فناوری‌ها به درون آن راه یافته است بدون آنکه فرهنگ، ضمیمه آن باشد. ما با تأخر فرهنگی روبرویم که آستن کج‌رفتاری‌هایی همچون وندالیسم و رفتارهای ناشی از آن است. در چنین فضای اجتماعی‌ای، افراد احساس می‌کنند هنجارهایی برای تنظیم رفتارهایشان وجود ندارد و راه‌های مقبول برای رسیدن به هدف نیز مسدود است؛ در نتیجه آن‌ها مسیرهایی متفاوت و متضاد برای عملکرد، در برابر خود می‌یابند.

* پدیده جهانی شدن را هم باید در این زمینه دخیل دانست و حضور شبکه‌های اجتماعی مجازی که در پی آن گروه‌ها و خرده فرهنگ‌های مختلف در نقاط گوناگون ایران و جهان شکل گرفته‌اند. در واقع هریک از آن‌ها اهداف متفاوت و بعضاً متضادی را دنبال می‌کنند؛ در نتیجه مخاطبان نیز راهبردها و استراتژی‌های متضادی را دنبال می‌کنند.

* در این بین، نهادهای رسمی و غیررسمی به لحاظ بینش و نگرش متفاوت و در نتیجه کنش‌های متفاوتی که دارند، سبب تفاوت و بعضاً تناقض هنجارها شده‌اند؛ برای مثال تناقض هنجارها و ارزش‌ها در نهاد آموزش و پرورش با نهاد خانواده یا نهاد دین با نهاد خانواده یا نهاد رسانه با نهاد خانواده و.....

به طور کلی این نهادها، عوامل جامعه‌پذیری در راستای یک هدف راهبردهای متفاوتی را اتخاذ کرده‌اند که افراد را دچار سردرگمی و بی‌هنجاری می‌کنند و اوضاع جامعه را به آنجا می‌رسانند که رفتارهای هولیگانیستی بیش از هر چیز از بی‌هنجاری ریشه بگیرد.

* نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات داخلی رحمانی خلیلی و صفویان (Rahmani Khalili & Safoyan, 2018)، در تحقیقی با نام «تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیسم تماشاگران فوتبال (مورد مطالعه: تماشاگران مسابقات فوتبال شهر تهران» گزارش دفتر معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ (Ghasemi, 2009)، در پژوهشی با عنوان «گزارش بررسی پرخاشگری و خشونت در فوتبال و ارائه راهکارهای پیشگیرانه و کنترلی» صدر محمدی و انصاری (۱۳۹۶)، پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر بروز وندالیسم در ورزش فوتبال در ایران» و حیدری (Heydari, 2013) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر وندالیسم» همچنین تحقیقات خارجی پلدزا و سلیکامی (Fisković, 2001)، با عنوان «بی‌معنایی و انزوای اجتماعی؛ در ترکیه» همسوست.

پیشنهادها و راهکارهای تحقیق

با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیق، پیشنهادها و راهکارهای زیر ارائه می‌شود:

* فائق آمدن بر هولیگان‌یسم به تمهیدات ویژه‌ای نیاز دارد که اغلب کارآمدی کارکردهای جامعه شهری را هدف می‌گیرند به همین دلیل، یکی از اهداف مهم در این راه آموزش شهروندی به شهروندان است که از طریق نهادهای آموزشی چون مدرسه و رسانه، بحثی جدی و ضروری است که نیاز به تدابیر روان‌شناختی و جامعه‌شناختی دارد تا همراستا با مدیران و مربیان و مسئولان باشگاهی صورت پذیرد.

* از اصلی‌ترین راهبردها در این تحقیق، ترویج ایده‌ای است که وندالیسم و رفتار هولیگان‌یستی ناشی از آن، آسیب جمعی و اجتماعی در پیش دارد. یکی از مهم‌ترین راهکارها در این زمینه بازگشت آسیب‌ها به خود فرد است؛ بنابراین اگر افراد تماشاگر بازی‌های فوتبال قانع شوند که رفتارهای وندال، آسیب جمعی (همه افراد نسل فعلی و نسل آینده) به همراه دارد، به‌طور خودجوش از ارتکاب آن خودداری کرده و مانع دیگران نیز می‌شوند. به مسئولان و مدیران ورزشی پیشنهاد می‌شود که در کنار سایر اقداماتی که موجب بهبود فضای کلان می‌شود، این ایده را محور فعالیت‌های مقابله با رفتارهای هولیگان‌یسم و وندالیسم قرار داده و برنامه‌های عملیاتی را بر مبنای آن تنظیم نمایند که چگونه می‌توان این تفکر را در جامعه ترویج نمود؟ به نظر می‌رسد یکی از شیوه‌های مؤثر و کارآمد، القای فرهنگ شفاهی است که از آن طریق مسئولیت‌پذیری به افراد یادآوری شود. فرهنگ مسئولیت‌پذیری نباید از بالا به پایین باشد بلکه از پایین به بالاست؛ یعنی ابتدا اقدامات از سوی مردم صورت پذیرد.

* ایجاد اعتماد و باور عمومی نسبت به فعالیت‌های مدیریت شهری، توجه به آموزش و تبلی درمورد رفتارهای وندالیستی و هولیگان‌یستی از جمله دیگر وظایف نهادهای آموزشی است تا افراد به‌ویژه جوانان و نوجوانان بدانند که در برابر اموال دولتی و شهری احساس مسئولیت بسیار جدی‌ای باید داشته باشند.

* یکی از راهکارهای مناسب با وندال‌ها و هولیگان‌ها، اعمال قانون و بازخواست و جریمه کردن است تا از این طریق از جریان آزاد این رفتارها در سطح جامعه جلوگیری شود همچنین ایجاد هماهنگی و تطابق در راهبردها و دستورالعمل‌های نهادهای رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری برای جلوگیری از ایجاد بی‌هنجاری، شیوه کاربردی و راهبردی است.

* معنا و مفهوم حقوق شهروندی یعنی دارای حق و پاسخگو بودن است؛ به همین دلیل اگر شهروندان در برابر پیشامدها در سطح شهر خود احساس مسئولیت کنند، می‌توانند نوعی نیروی نظارت غیررسمی را ایجاد کنند و احساس مسئولیت زمانی بیش از پیش می‌شود که شهروندان در مدیریت شهری، مشارکت فعال داشته باشند. ایجاد زمینه‌های گفت‌وگو و مشارکت مردم، زمینه حل بسیاری از آسیب‌ها را فراهم می‌کند. این الگو را می‌توان از بالا به پایین در نظر گرفت که باب هرگونه مشارکتی از سوی نهادها و سازمان‌های دولتی صورت می‌گیرد.

* هماهنگی عوامل متعدد می‌توانند در پیشگیری و کنترل پرخاشگری و خشونت هواداران و تماشاگران مسابقات فوتبال نقش داشته باشند؛ بهبود کیفیت خدمات‌رسانی و امکانات رفاهی برای هواداران و تماشاگران (مواردی مانند غذیه و نوشیدنی‌های سالم و ارزان، سرویس‌های بهداشتی مطلوب، استراحتگاه و نمازخانه، ارتقای ایمنی و امنیت ورزشگاه‌ها) دستگاه‌های ورود و خروج تماشاگران، زمان ورود و مکان استقرار آن‌ها، استقرار دوربین‌های مکانیزه و مداربسته، شناسایی گروه‌های اوباش) سیستم و جو امنیتی (حضور نیروها محسوس و نامحسوس پلیس و نحوه برخورد آن‌ها در مبادی ورودی و خروجی، جایگاه‌های بلیت‌فروشی، مکانهای استقرار تماشاگران)، مدیریت برگزاری و

میزبانی (شرایط اقلیمی، زمان و تقویم برگزاری مسابقات، وضعیت بلیت‌فروشی و شماره‌گذاری صندلی‌ها و بلیت‌فروشی الکترونیکی)، عملکرد داوری و نظارت (موارد مربوط به داوری در مدیریت بازی، نحوه قضاوت به‌خصوص در صحنه‌های حساس، نحوه کنترل تنش‌ها و مدیریت در شرایط بحرانی)، جو بازی و اتفاقات (کنش‌ها و رفتار مدیران باشگاه، بازیکنان، مربیان، لیدرها) می‌شود.

* یکی از تلاش‌های جدی در آموزش شهروندان، مشارکت دادن دانش‌آموزان از مقاطع پایین مدرسه است. مسئولیت دادن به دانش‌آموزان در مدرسه از سنین پایین، می‌تواند آن‌ها را متعهد و ملزم به رعایت حقوق دیگران در وضعیت موجود و آینده نماید.

* شفافیت و مونی‌تور کردن اخبار و وقایع فوتبالی در برنامه‌های تلویزیونی - رادیویی خاص همچون «برنامه نود» بدون پرداختن به حواشی فوتبال همچنین مردم را در جریان اخبار و وقایع قرار دادن، بهره بردن از آخرین متدها و روش‌های علمی با افراد خاطی و جریان‌ساز در بازی‌های لیگ، یکی دیگر از راه‌هایی است که می‌تواند از خسارت‌های آتی در بازی‌های بعدی جلوگیری کند.

منابع

- Danaei Fard, H., & Mozafari, Z. (2007). Enhancing validity and reliability in qualitative management research. *I. Farjad, M. (2012). Social Pathology and Sociology of Deviances*. Badr Publications.
- Fathi, S., Aram, H., & Karimian, H. (1391). Investigating the factors affecting the vandalistic behavior of young people with an emphasis on the role of marginalization (Case study: Youth of Tehran). *Urban Management Studies, 2*(4).
- Fisković, I. (2001). Reljef Petra Krešimira IV.-Kulturne i duhovne pretpostavke pojavi reljefa. *Starohrvatska Prosvjeta, 3*(28-29), 161-188.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research, 18*(1), 39-50.
- Fromm, E. (2018). *Eric Fromm's Personality Theory and the Fundamental Need for Freedom*. Encyclopedia of personality.
- Ghasemi, V. (2009). *Examining Aggression and Violence in Football and Providing Preventive and Control Solutions*. Vice President of Social-Cultural Research.
- Hajibeigi, M., & Masoudi, A. (1385). Violence and aggression in football and ways to control it. *1*(2).
- Hassani, A. (1386). Factors affecting the tendency towards destructive behaviors in Mazandaran province. *Social Security Quarterly, 4*(16), 11-46.
- Heydari, S. (2013). Scientific-research article on sociological factors study: High school students of Ahvaz city. *Humanities Research Journal of Isfahan University, 23*(3), 207-229.
- Huang, K., Yao, J., & Yin, M. (2019). Understanding the skill provision in gig economy from a network perspective: A case study of fiverr. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 3*(CSCW), 1-23.
- Khaki, G. (2011). *The Research Method of Productivity of Thesis Writing*. Tehran publication.
- Momeni, A. (2007). Educational articles. *28, 77*.
- Naqdi, A. (1386). *Marginalization and Informal Settlement*. Fan Avaran Publications.
- Police Report. (2018). How violence in football should be controlled. *ISNA site*.
- Rahmani Khalili, E., & Safoyan, S. (2018). A scientific-research article on the sociological explanation of the hooliganism phenomenon of football spectators (Case study: Spectators of football matches in Tehran). *Journal Social Sciences, 26*(86), 123-156.
- Sheikh, M. (2013). Analysis of violence factors from the point of view of football organizers. *Published in Foreign Publications, 20, 87-112*.